

MALİ KURUMLARA GÜVEN VE SOSYAL SERMAYE İLİŞKİSİNİN YAPISAL EŞİTLİK MODELİ İLE ANALİZİ¹

Dr. Arş. Gör. Serdar YAY*

ÖZ

1993 Nobel Ekonomi Ödülü'nü Robert W. Fogel ile birlikte kazanan, büyük düşünür ve Kurumsal İktisat'ın kendi içerisinde belirginleşen farklılaşması sonucu ortaya çıkan Yeni Kurumsal İktisat yaklaşımının öncüsü olan Douglass C. North'un fikirleriyle şekillenen bu çalışma, mali kurumlara güven ve sosyal sermaye ilişkisine odaklanmaktadır. İktisadın doğası gereği kurumsal olduğunu vurgulayan Kurumsal İktisat için en önemli kavramların başında kurum gelmektedir. North'a göre kurumlar, bir toplumda oynanan oyunun kurallarıdır; daha açık bir ifadeyle, insanlar tarafından oluşturulan ve insanlar arasındaki etkileşimi şekillendiren kısıtlamalardır. Bu kısıtlamalar, bireylerin yapmasının yasaklandığı faaliyetleri ve bireylerin hangi şartlarda belli faaliyetlere girişmesine izin verildiğini belirlemektedir. Kısaca kurumlar insanlar arasındaki etkileşimin çerçevesini oluşturmaktadırlar. North ile şekillenen ve "kurumlara güven" olarak karşımıza çıkan söz konusu ilişkiden hareketle, bu çalışmada, ilk olarak merkezine kuralları ve kurumları alan Kurumsal İktisat yaklaşımı ve günümüzde giderek daha da önem arz eden Sosyal Sermaye yaklaşımı arasındaki ilişki teorik olarak ele alınmaktadır. Teorik çerçevede bu ilişkinin ortaya konulmasının ardından, alanımız doğrultusunda belirlenen mali formel ve enformel kurumlara duyulan güvenin sosyal sermaye üzerine olan etkisi ikinci nesil veri analiz tekniği olan Yapısal Eşitlik Modeli aracılığıyla ortaya konulmaktadır. Yapısal Eşitlik Modeli ile test edilen araştırmanın bulgularına göre, mali kurumlara duyulan güven sosyal sermaye üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal İktisat, Sosyal Sermaye, Kurumlara Güven, Yapısal Eşitlik Modeli.

ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TRUST IN FINANCIAL INSTITUTIONS AND SOCIAL CAPITAL BY THE STRUCTURAL EQUALITY MODEL

ABSTRACT

Shaped by the ideas of Douglass C. North, the co-winner of the 1993 Nobel Prize in Economics with Robert W. Fogel, and the great mind and pioneer of the New Institutional Economics approach that was found as a result of the distinctive differentiation of Institutional Economics within itself, this study focuses on the relationship between trust in institutions and social capital. One of the most important concepts for Institutional Economics, which emphasizes the nature of economics, is the institution. According to North, institutions are rules of the game played in a society; in other words, it is the restrictions created by people that shape the interaction between people. These restrictions determine the activities that individuals are prohibited from doing and the conditions under which individuals are allowed to engage in

¹ Bu çalışma yazarın "Kurumsal İktisat Perspektifinden Mali Kurumlara Güven ve Sosyal Sermaye İlişkisinin Analizi: Teori ve Uygulama" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

* Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, yayserdar@gmail.com , Orcid ID: 0000 0002 8726 744X

certain activities. In short, institutions constitute the framework of interaction between people. With reference to so-called relationship, which is shaped by North, and which we come across as "institutional trust", this study examines theoretically the relationship between the institutional economics approach, which focuses initially on rules and institutions, and the Social Capital approach, which is today becoming more and more important. In a theoretical framework, after this relationship is proven, the effects of trust in the formal and informal financial institutions on social capital are revealed via Structural Equation Modeling, which is a second-generation data analysis technique. According to the findings of the present research, tested using the Structural Equation Model, trust in financial institutions has a positive and significant effect on social capital.

Keywords: Institutional Economics, Social Capital, Trust in Institutions, Structural Equation Model.

1. GİRİŞ

"Oyuncuların davranışlarını belirleyen oyunun kurallarıdır."

(North, 2010: 9)

Yaradılışından yok oluşuna dek, insanoğlunun toplum halinde yaşaması bir ihtiyaç, hatta bir zorunluluktur. Nihayetinde insanoğlu sosyal bir varlıktır. İnsanoğlunun bu özelliği doğal olarak toplumdaki diğer canlılar ile etkileşim içerisinde olma özelliğini de beraberinde getirmektedir. Çalışmanın temelini oluşturan konulardan biri işte tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır; insanoğlunun toplumdaki diğer canlılar ile birlikte yaşayabilmesi için gerekli olan düzenin tesis edilmesi açısından kurumlara ihtiyaç bulunmaktadır.

Kurumlar, iktisat yazınında hakim görüşleri eleştiren, yirminci yüzyıl başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan ve gelişen bir iktisat ekolü olan Kurumsal İktisat'ın temelini oluşturmaktadır. İktisadi olayların gelişiminde kurumların önemi yadsınamazken, Kurumsal İktisat da kurumlara verdiği büyük önem ile farklı bir yerde durmaktadır. Günümüzde önemi giderek artan Kurumsal İktisat zaman içerisinde statik bir yapıda kalmamış, Eski Kurumsal İktisat ve Yeni Kurumsal İktisat olarak iki temel görüşe ayrılmıştır. Eski Kurumsal İktisat genel olarak Neoklasik İktisat'a bir tepki olarak doğan ve zaman içerisinde gelişen ekolün adıdır. Yeni Kurumsal İktisat ise kuralların ve kurumların önemine dikkat çeken çeşitli iktisat okullarının tamamına verilen addır. Bu yaklaşımlardan birisi de çalışmanın bir diğer temel konusu olan Sosyal Sermaye'dir. Sosyal Sermaye, Kurumsal İktisat'ın temelini oluşturan kurumlar ile birlikte, toplumsal yaşamda bireyler arasındaki ağlar, bağlar, birlik, beraberlik, dayanışma, yardımlaşma, sevgi, saygı, güven, ahlak, erdem ve benzeri pozitif alışkanlıklar, sosyal normlar, inançlar ve değerler gibi unsurların tamamını ifade eden bir kavramdır².

Yeni Kurumsal İktisat'ın öncüsü North, kurumsal iktisatçılar içerisinde şekillenen Sosyal Sermaye yaklaşımı üzerine de görüşler beyan etmiştir. North, sosyal sermaye

² Sosyal sermayeyi "kurallar ve kurumlar bütünü" olarak ele alan ve bu perspektiften "kurumsal sosyal sermaye"yi inceleyen Türkçe literatürdeki önemli çalışma için bkz.: (Aktan ve Yay, 2019).

kavramına dikkat çekerken Kurumsal İktisat ve Sosyal Sermaye ilişkisinin özünü oluşturan "kurumlara güven" konusuna dikkat çekmiştir³.

North'un düşüncelerinden hareketle, bu çalışmada mali formel ve enformel kurumlara duyulan güvenin sosyal sermaye düzeyine olan etkisini ve bu etkinin yönünü ölçmek amaçlanmaktadır. Buna göre mali formel ve enformel kurumlara duyulan güvenin sosyal sermaye düzeyine bir etkisi olup-olmadığını, şayet bir etki söz konusu ise bu etkinin yönü ve büyüklüğü ile ilgili neticelere ulaşmak hedeflenmektedir.

2. TEORİK ALTYAPI: KURUMSAL İKTİSAT ve SOSYAL SERMAYE

Neoklasik İktisat'ın yetersizliği zamanla birçok düşünürü rahatsız etmiş ve neoklasik iktisatçıların geliştirdiği modeller birçok okul tarafından eleştiriye tabi tutulmuştur. Bu eleştirilerin zamanla büyük bir hız ve ivme kazanması ise Neoklasik İktisat'ın giderek önemsizleşmesine neden olmuştur. Böylece Neoklasik İktisat'ın görüşlerine alternatif görüşler üretme üzerinde yoğunlaşan ve en ciddi tepkiyi oluşturan, iktisadın temelinde bireylerin değil kurumların olduğunu öne süren bir düşünce akımı ortaya çıkmıştır (Aktan & Yay, 2018: 68).

Kurumsal İktisat, Neoklasik İktisat'ın görüşlerine karşı alternatif fikirler üretmiş, iktisat bilimini interdisipliner olarak kabul etmiş, sosyoloji, psikoloji, siyaset, maliye, yönetim gibi bilimler ile birlikte değerlendirmelerde bulunmuş ve iktisadi yaşamı kurumlara dayandırmıştır.

Kurumsal iktisatçılar, iktisadi yaşamı biçimlendiren kurumların dikkate alındığı çözümler yapmış, zamanla değişen yeni yaklaşımlar gündeme getirmişlerdir. Bu durum kurumların sürekli bir değişim halinde oluşundan ve iktisadi yaşamın evrim halinde oluşundan kaynaklanmıştır (Demir, 2012: 122).

Kurumsal İktisat, iktisadi hayatta kurumların etkili olduğu ve bu yüzden iktisadi analizlerde büyük öneme sahip olduğu düşüncesi ile ortaya çıkmış, ancak zamanla ortaya atılan görüşler ve farklı bakış açılarının ortaya çıkması ile farklılaşmıştır. Bu durum, Kurumsal İktisat'ın kendi içerisinde "Eski Kurumsal İktisat" ve "Yeni Kurumsal İktisat" olmak üzere ikiye ayrılmasına neden olmuştur. Her iki yaklaşımın görüşleri birbirinden farklı olmakla birlikte ortak noktaları iktisadi hayatta kurumları en önemli faktör olarak görmeleridir (Aktan & Yay, 2018: 68).

Eski Kurumsal İktisat, entelektüel temelleri Veblen, Commons ve Mitchell tarafından atılmış ve zaman içerisinde çok geniş kapsama ulaşmış bulunan bir öğretinin adıdır. Eski Kurumsal İktisat genel olarak Neoklasik İktisat'a bir tepki olarak doğmuş ve I. Dünya Savaşı sonrası yaşanan iktisadi problemlere karşı devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiği fikrinin yayılmasıyla birlikte gelişmiştir. Söz konusu dönemde yaşanan sıkıntılar Neoklasik İktisat'a ciddi eleştiriler getirmiştir.

³ North, kurallar ve kurumların ekonomik performans üzerindeki etkilerini inceleyen ve yeni kurumsal iktisat adı verilen disiplinin önemli temsilcilerinden birisidir. North'un konumuz ile ilgili önemli bazı çalışmaları için bkz.: (North, 1990; North, 1991; North, 1997; North, 1997a; North, 2005; North, 2010). Ayrıca, North ile ilgili Türkçe literatürdeki önemli çalışma için bkz.: (Aktan ve Yay, 2018).

Böylece eski Kurumsal İktisat'a olan ilgi giderek artmış ve Eski Kurumsal İktisat'ın bir çözüm önerisi olarak kabul görmesine imkan sağlanmıştır.

Yeni Kurumsal İktisat, kurumların değişim sürecinin ve bu değişim sürecinin iktisadi hayat üzerindeki etkisinin incelenmesine yoğunlaşan, Neoklasik İktisat'ın temel mantığına dokunmadan, ilgi ve inceleme alanında değişiklikler yaparak Kurumsal İktisat ile uzlaştırılmasını öngörmektedir (Demir, 1996: 203-204). Yeni Kurumsal İktisat'a göre, alışkanlıklar, düşünceler ve gelenekler bireyin davranışlarını şekillendirmekte ve bu davranışlar da kurumsal yapıyı şekillendirmektedir. Yeni Kurumsal İktisat'ın özünde, tıpkı Eski Kurumsal İktisat'ta olduğu gibi kurumların ekonomideki rolünün yadsınmaması gerektiği görüşü vardır. Ancak zamanla birçok farklı teorisyenin ortaya attığı fikirler ve Yeni Kurumsal İktisat'ın inceleme alanının giderek genişlemesi Yeni Kurumsal İktisat'ın birçok farklı iktisadi okul ile temsil edilmesine yol açmıştır.

Son yıllarda önem kazanan yaklaşımlardan biri Yeni Kurumsal İktisat Okulu içerisinde ele alınan Sosyal Sermaye olmuştur. Toplumsal yaşamda güven, ahlak, erdem, etik, kurallar ve kurumlar, sosyal normlar, değerler ve inançlar gibi kavramların ve değerlerin tamamını ifade eden sosyal sermayenin önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Sosyal Sermaye, en öz haliyle; sosyal işbirliğini sağlayan ve asli sosyal ilişkileri destekleyen ortak normlar ve değerler olarak tanımlanmaktadır (Fukuyama, 2002: 27).

North, Kurumsal İktisat'ın merkezinde yer alan kurumları, bir toplumda oynanan oyunun kuralları olarak tanımlamış ve kurumları formel ve enformel kurumlar olarak ikiye ayırmıştır. North, formel kurumları, kurallar ve sözleşmelerden oluşan toplumsal yaşamı düzenleyen ve dışarıdan empoze edilen yaptırımlar olarak, enformel kurumları; formel kuralların uzantıları veya değişmiş halleri, toplumsal olarak onaylanmış davranış normları ve içsel davranış standartları olarak tanımlamıştır (North, 2010: 56-65). Diğer bir çalışmasında ise North, formel kurumları, resmi olarak kabul gören kanallar vasıtasıyla oluşturulan ve topluma iletilen açık kodlar olarak, enformel kurumları ise, resmi olarak kabul gören kanallar dışında oluşturulan ve topluma iletilen sosyal kodlar olarak tanımlamıştır (North, 1997: 4). Son olarak North, başka bir çalışmasında formel kurumlara anayasalar, yasalar ve mülkiyet haklarını, enformel kurumlara ise yaptırımlar, tabular, gelenekler ve toplumsal davranış kurallarını örnek göstermiştir (North, 1991: 97).

Kurumlara büyük önem veren North'a göre kurumlara duyulan güven toplumdaki istikrarlı yapıyı koruyacak ve belirsizlikleri ortadan kaldıracaktır. Bu noktada North'un bir köy üzerinden yaptığı değerlendirme büyük önem arz etmektedir. North'a göre *"küçük ölçekli bir köyde köy ticareti, yerel mübadeleyi kolaylaştıran ve gayri resmi kısıtlamalardan oluşan yoğun bir sosyal ağ içerisinde yapılmaktadır. Bu durum ise işlem maliyetlerinin düşmesine yol açmaktadır* (North, 1991: 99)." Burada işlem maliyetlerini düşüren unsur, köylerde yaşayış biçimlerinden ve insanlar arası ilişkilerden kaynaklı olarak sosyal sermaye düzeyinin yüksek oluşudur.

Toplumun en temel kurumları içerisinde yer alan mali kurumlar devletin en temel kurumları arasında yer almaktadır. Bir toplumun ve toplumdaki tüm müesseselerin temelini oluşturan ve bir sosyal sermaye olan güven ise, birçok temel

kurumla doğrudan ilişkili olduğu gibi mali kurumlara da doğrudan ilişkilidir. Çünkü kurumlara güvenin yüksek olması iyi bir devlet ve iyi bir toplumun tesisi için önem arz etmektedir. Kurumlara güvenin yüksek olduğu toplumlarda aynı zamanda sosyal sermaye de yüksektir. Bu doğrultuda en ilkel toplumdaki en gelişmiş topluma dek tüm toplumlarda mevcut olan aile, eğitim, din, ekonomi, siyaset kurumları gibi temel kurumlara güven önem arz etmektedir. Çalışmanın temel konularından biri de temel kurumlar içerisinde yer alan mali kurumlara duyulan güvendir. Mali kurumlara güven, piyasaların etkinliğinden yatırımlara, işlem maliyetlerinden, iktisadi süreçlere pek çok açıdan önem arz etmektedir.

Bu kurumların önemini derecesi Kuran'ın "Yollar Ayrılırken Ortadoğu'nun Geri Kalma Sürecinde İslam Hukukunun Rolü (The Long Divergence: How Islamic Law Held Back the Middle East)" isimli kitabında *"1000 yılında Ortadoğu ekonomisi Avrupa ekonomisinden daha az gelişkin değildi; ama 1800 yılına varıldığında gerek yaşam standartları, gerek teknoloji, gerekse ekonomik etkinlik bakımından çarpıcı düzeyde geriye düşmüş durumdaydı. Batı dünyası çağ atlarken, Ortadoğu ekonomisi modernleşme sürecinin emekleme dönemindeydi. Ortadoğu'yla Batı'nın ekonomik gelişim yolları neden ayrıldı? Ortadoğu niçin 21. yüzyılda bile az gelişmiş bölge konumunda?"* sorularına cevap arayışında gözler önüne serilmektedir. Kuran'a göre; *"Ortadoğu'nun küresel konumundaki gerilemenin zamanlaması da büyük muammamızın bir parçasıdır. Dönüm noktasını bölgenin kişi başına üretim ve tüketim bakımından açıkça geriye düştüğü 19. yüzyıl olarak belirlemek revaçtadır. Fakat bu gibi ekonomik performans ölçülerindeki uçurumlar bir kurumsal boşlukta açılmadı. Gözle görülür farklılıklar ortaya çıkmadan önce Batı'nın modern ekonomik kurumları benimsediği, Ortadoğu dahil geri kalan dünyanın ise Ortaçağ'a özgü ticari ve mali kurumlara saplanıp kaldığı uzun bir dönem yaşandı."* ve sonuç olarak *"19. yüzyıldan itibaren Ortadoğu ülkeleri modern ekonominin kilit kurumlarını ithal ettiyse de bölge ekonomisi açılan uçurumu henüz kapatabilmiş değil. Üstelik kestirme bir çözüm yok. Ortadoğu'nun eski kurumlarından miras kalan ve günümüzde bölgenin ayırıcı özellikleri olan düşük güven duygusu, yaygın yolsuzluk ve zayıf sivil toplum gibi engellerin aşılması kuşaklar sürecektir"* (Kuran, 2018: 10)."

Kuran'ın bu analizi çalışma açısından önem arz etmektedir. Şöyle ki; Kuran, Ortadoğu'nun geri kalmasında kurumlara ve özellikle de mali kurumlara vurgu yapmaktadır. Batı'nın gelişmesinin nedeni olarak modern kurumları benimsemesi olarak gören Kuran, tam aksine Ortadoğu'nun geri kalmasını ise eski ve beraberinde birçok sorunu getiren kurumlara bağlamaktadır.

Kuran'ın North başta olmak üzere birçok yeni kurumsal iktisatçının vurgu yaptığı konulara değindiği görülmektedir. Çünkü Kuran, Ortadoğu'nun kurumlarının henüz yeterince modernleşemediğinden ve çağa ayak uyduramadığından bahsetmekte, bu durumun ise Batı ile ekonomik performans açısından kıyaslanamayacak kadar kötü sonuçlara neden olduğunu belirtmektedir. Son olarak Kuran, bu durumun beraberinde getirdiği bazı olumsuzlukların en başında güvene dikkat çekmektedir. Kendi tabiriyle *"Ortadoğu'nun eski kurumlarından miras"* düşük güven duygusuna neden olmaktadır. Tam aksine Batı'nın güçlü kurumları da yüksek güven duygusuna ve yüksek sosyal sermayeye neden olmaktadır.

Kuran'ın da dikkat çektiği "güven", siyaset, eğitim, ekonomi, din, aile gibi temel kurumlarla doğrudan ilişkilidir. Böylece güvenin toplumsal kurumlarla olan irtibatı onun önemini bir derece daha arttırmaktadır.

3. VERİ VE YÖNTEM

Çalışma "*Mali formel ve enformel kurumlara duyulan güven sosyal sermaye düzeyini etkilemekte midir?*" sorusundan ve "**H0**: Mali formel ve enformel kurumlara duyulan güvenin sosyal sermayeye pozitif ve anlamlı bir etkisi yoktur." ve "**H1**: Mali formel ve enformel kurumlara duyulan güvenin sosyal sermayeye pozitif ve anlamlı bir etkisi vardır." temel hipotezlerinden hareketle İzmir ilinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında uygulanan anketlere toplam 1715 gelir uzmanı ve gelir uzman yardımcısı içerisinde %95 güven aralığında ve %5 hata payı dikkate alındığında ve "tabakalı-oranlı örnekleme tekniği"⁴ uygulandığında 400 örneklem katıldığı için, bilimsel olarak nicel geçerlilik fazlasıyla sağlanmıştır. Araştırmaya katılan gelir uzmanları ve gelir uzman yardımcılarının demografik bilgiler ile birlikte sosyal sermaye ölçeği, mali formel kurumlara güven ölçeği ve mali enformel kurumlara güven ölçeği olmak üzere toplam üç ayrı ölçeğin yer aldığı 73 soruyu kapsayan anket uygulanmıştır.

Çalışmada sosyal sermayeyi ölçmek için Onyx ve Bullen (2000) tarafından geliştirilen ölçekten yararlanılmıştır. Söz konusu ölçekte ikili, sosyal sermayeyi alt boyutları (yerel komitelere katılım, sivil toplum kuruluşlarına üyelik veya toplumsal konularda proaktiflik, güvenilir ve emniyette olma duygusu, komşuluk ilişkileri, aile ve arkadaşlık ilişkileri, çeşitliliğe ve başkılığa duyulan hoşgörü, yaşamın değeri, iş ilişkileri) ile incelemişlerdir.

Tarafımızca geliştirilen ve çalışmada kullanılan mali formel kurumlara güven ölçeğinde Türkiye'de kamu mali yönetiminde ön plana çıkan temel bazı formel kurumlar başta olmak üzere mali formel kurumlara güven düzeyini ölçmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda belirlenen kurumlar şunlardır⁵: Maliye Bakanlığı⁶, Diğer Bakanlıklar, Hazine Müsteşarlığı, Merkez Bankası, Gelir İdaresi Başkanlığı, Borsa İstanbul, Mali Suçları Araştırma Kurulu, Kamu İktisadi Teşebbüsleri, Türkiye İstatistik Kurumu, Yerel Yönetim Birimleri, Bankalar, Piyasalar, Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar, Türk Vergi Sistemi, Türk Vergi Hukuku. Tarafımızca geliştirilen ve çalışmada kullanılan mali enformel kurumlara güven ölçeğinde bazı mali enformel kurumlara güven düzeyini ölçmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda belirlenen kurumlar şunlardır: Mali Özgürlükler, Mali Eşitlik, Mali İlişkiler, Mali Normlar, Mali Değerler, Mali

⁴ Bu yöntemde evrenin alt grupları belirlenip, bunların evrende var oldukları aynı oranlarıyla örnekleme temsil edilmelerini sağlayan bir örneklem seçmek amaçlanmaktadır. Bu yöntemin amacı tüm evrenin temsil edilmesini garanti altına almak ve örneklemin standart hatasını azaltmak ve istatistiki işlemleri kolaylaştırmaktır (Gay, 1987).

⁵ Mali formel kurumlar şu kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuştur: (North, 1990; Meriç, 2007; Öztürk, 2013; Högberg, 2009; Öztürk, 2017; Gürbüz, 2018).

Mali enformel kurumlar şu kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuştur: (North, 1990; North, 1991; Raiser, 1997; Poel, 2005; Högberg, 2009; Zwaan, 2015; Soysa & Jutting, 2007; Ferrari, 2012; Pavarina & Cella, 2015; Aktan, 2018).

⁶ Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte Maliye Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı adı altında birleştirilmiştir.

Saydamlık, Mali Hesap Verebilirlik, Mali Rekabet, Vergi Ahlakı, Vergi Uyumu, Vergi Etiği, Vergi Bilinci, Vergi Kültürü, Vergi Algısı, Vergi Adaleti.

Çalışmada kullanılan anketin güvenilirlik analizi sonucu Cronbach's Alpha değerinin sırasıyla sosyal sermaye ölçeği için 0,811, mali formel kurumlara güven ölçeği için 0,911 ve mali enformel kurumlara güven ölçeği için ise 0,886 olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar yukarıda belirtilen kabul edilen aralıkta olduğu için çalışmada kullanılan anket formunun istatistiksel olarak geçerli güvenilirlikte olduğu da kanıtlanmıştır. Zira, Cronbach's Alpha değerinin 0,80 ile 1,00 arasında olması söz konusu ölçeğin yüksek güvenilirlikte olduğunu ortaya koymaktadır.

Yapısal Eşitlik Modeli, son yıllarda oldukça popüler hale gelen bir analiz yöntemi olup, değişkenler arasında fark edilmesi zor olan ilişkileri açıklayabilen ve çözülmesi zor olan modelleri bile kolaylıkla test edebilen bir yapıya sahip modeldir. Yapısal Eşitlik Modeli, doğrudan gözlenemeyen kuramsal yapılar olarak kısaca açıklayabileceğimiz gizli değişkenleri yorumlama ve analiz etme imkanı verdiği için dolayı son yıllarda oldukça popüler olan bir modeldir. Bu nedenle, model birçok alanda yaygın olarak kullanılabilir. Kuramsal yapıların formüle edilmesiyle ilgili karşılaşılan problemlerin çözümünde de yararlı bir teknik olduğu kanıtlanmış durumdadır. Özellikle psikoloji, sosyoloji, pazarlama ve eğitim bilimlerinde değişkenler arasındaki ilişkilerin analiz edilmesinde ve kuramsal modellerin sınanmasında kullanılan bir yöntem olarak karşılaşılmaktadır. Yapısal Eşitlik Modeli, sosyal bilimciler tarafından sıklıkla kullanılan ve çok değişkenli istatistiksel tekniklerin bileşiminden meydana gelen güçlü bir analiz tekniği olarak da tanımlanır. Modelin alışlagelmiş istatistiksel yöntemlerden en büyük farkı çok sayıda değişken arasındaki ilişkiyi bir bütün olarak analiz etmesidir. Yapısal Eşitlik Modeli, bir model içerisindeki bağımlı ve bağımsız değişkenleri bütün olarak ele alırken, kurulan model ile toplanan verilerin birbirleriyle olan uyumu da analiz edilebilir (Kandemir, 2015: 153; Höl, Tutar & Kandemir, 2017: 540). Bu gibi pek çok sebepten dolayı Yapısal Eşitlik Modeli'nin popülerliği günümüzde giderek artmaktadır. Katılımcılardan elde edilen anket verilerinin Yapısal Eşitlik Modeli ile analizi için IBM SPSS AMOS 22 (Analysis of Moment Structures) programından yararlanılmıştır.

Araştırmanın temel teorik modeli ise aşağıda Şekil 1'de yer almaktadır.

Şekil 1: Araştırmanın Temel Teorik Modeli

Yukarıda Şekil 1'den de görüldüğü üzere araştırmanın teorik modeli, mali kurumlara duyulan güvenin sosyal sermayeye olan etkisini ifade etmektedir.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde uygulanan anketlerin daha önce ifade edilen analiz programları ile analiz edilmiş sonuçları yer alacaktır. Aşağıda Tablo 1'de araştırma kapsamında yer alan gelir uzmanlarının ve gelir uzman yardımcılarının unvan, yaş, meslekte çalışma süresi, medeni durumu, cinsiyet, eğitim durumu vb. sosyo-demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 1: Araştırmacıların Sosyo-Demografik Özellikleri

UNVAN	FREKANS	%	MEDENİ DURUM	FREKANS	%
Gelir Uzmanı	324	71	Bekar	114	28,5
Gelir Uzman Yardımcısı	76	19	Evli	286	71,5
TOPLAM	400	100	TOPLAM	400	100
CİNSİYET	FREKANS	%	MESLEKTE ÇALIŞMA SÜRESİ	FREKANS	%
Kadın	172	43	0-3 Yıl	86	21,5
Erkek	228	57	4-7 Yıl	128	32
TOPLAM	400	100	8-11 Yıl	112	28
YAŞ ARALIĞI	FREKANS	%	12 ve üzeri	74	18,5
18-25 Yaş	32	8	TOPLAM	400	100
25-35 Yaş	164	41	EĞİTİM DURUMU	FREKANS	%
35-45 Yaş	106	26,5	Lisans	329	82,2
45 ve üzeri	94	23,5	Lisansüstü	71	17,8
Belirtilmemiş / Boş	4	1	TOPLAM	400	100

bırakılmış		
TOPLAM	400	100

Yukarıda Tablo 1'den de görüldüğü üzere, örneklemimiz 324 gelir uzmanı ve 76 gelir uzman yardımcısından oluşmaktadır. Örnekleme yer alan 400 gelir uzmanı ve gelir uzman yardımcısının %43'ü (172) kadın, %57'si (228) erkektir. Örnekleme yer alan 400 gelir uzmanı ve gelir uzman yardımcısının 32'si 18-25 yaş aralığında, 164'ü 25-35 yaş aralığında, 106'sı 35-45 aralığında, 94'ü 45 ve üzeri yaş aralığındadır. 4 katılımcı ise yaş ile ilgili soruyu boş bırakmışlardır. Örnekleme yer alan 400 gelir uzmanı ve gelir uzman yardımcısının %28,5'u (114) bekar, %71,5'u (286) ise evlidir. Örnekleme yer alan 400 gelir uzmanı ve gelir uzman yardımcısının 86'sı söz konusu mesleklerinde 0-3 yıl aralığında çalışmakta, 128'i 4-7 yıl aralığında çalışmakta, 112'si 8-11 yıl aralığında çalışmakta ve 74'ü 12 yıl ve daha fazla çalışmaktadır. Örnekleme yer alan 400 gelir uzmanı ve gelir uzman yardımcısının 71'i, yani yaklaşık %17,8'i lisansüstü mezundur.

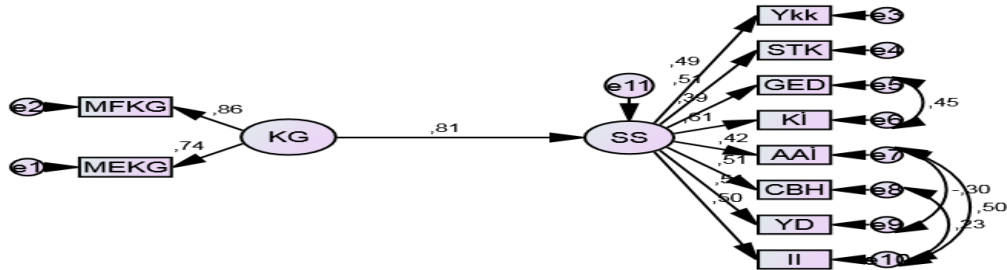
Yapısal Eşitlik Modeli'ne başlarken öncelikle örneklemden elde edilen verilerin ortaya atılan teorik modele uygun olup olmadığının ve analizin tüm ölçeklerinin (sosyal sermaye, mali formel kurumlara güven, mali enformel kurumlara güven) Birinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi gerçekleştirilmiştir. Daha sonra da, Birinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi ile sağlaması yapılan ölçüm modelindeki gizil değişkenlerin (mali formel kurumlara güven, mali enformel kurumlara güven ve yerel komitelere katılım, sivil toplum kuruluşlarına üyelik veya toplumsal konularda proaktiflik, güvenilir ve emniyette olma duygusu, komşuluk ilişkileri, aile ve arkadaşlık ilişkileri, çeşitliliğe ve başkılığa duyulan hoşgörü, yaşamın değeri, iş ilişkileri) bir üst düzey gizil değişkeni (mali kurumlara güven ve sosyal sermaye) açıkladığını ortaya koyan genişletilmiş ölçüm modelinin sağlamasını yapmak için İkinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi gerçekleştirilmiştir.

Yapısal Eşitlik Modeli'nde Doğrulayıcı Faktör Analizi, genellikle gözlemlenen bazı değişkenlerin bir gizil değişkeni oluşturup oluşturmadığının veya birçok gizil değişken arasında tanımlanan ilişkilerin var olup olmadığını test etmek için kullanılan bir yöntemdir (Meydan & Şeşen, 2015: 14). Yapısal Eşitlik Modeli'nde Yol Analizi ise gözlenen değişkenler arasındaki karmaşık ilişkilerin değerlendirilmesi adına korelasyon katsayıları ve regresyon analizi ile birlikte kullanılmaktadır (Meydan & Şeşen, 2015: 7).

Yukarıda Şekil 1'deki modelde yer alan ilişkileri doğrulamak, hem de yapılacak analiz sonrası araştırmanın hipotezlerinin red olma veya red olmama durumlarını ortaya koymak için Birinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi ve İkinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizleri gerçekleştirilmiş ve ardından Yapısal Eşitlik Modeli'nde Yol Analizi'ni gerçekleştirirken SPSS paket programı aracılığıyla mali kurumlara güven ölçeğinin ve sosyal sermaye ölçeğinin alt boyutlarına ilişkin ifadelerin toplam puanları alınmıştır. Yol analizini yaparken her bir ölçeği toplam puanları vasıtasıyla yol analizine tabi tutmak seçeneği temel değişkenlerin birbirini etkileme gücünü ve aralarındaki ilişkinin

görülmesine yardımcı olmaktadır. Aşağıda Şekil 2'de söz konusu Yol Analizi yer almaktadır.

Şekil 2: Sosyal Sermaye Ölçeği ve Mali Kurumlara Güven Ölçeği Yol Analizi

Not: KG: Kurumlara Güven, MFKG: Mali Formel Kurumlara Güven, MEKG: Mali Enformel Kurumlara Güven, SS: Sosyal Sermaye, YKK: Yerel Komitelere Katılım, STK: Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelik veya Toplumsal Konularda Proaktiflik, GED: Güvenilir ve Emniyette Olma Duygusu, KI: Komşuluk İlişkileri, AAI: Aile ve Arkadaşlık İlişkileri, CBH: Çeşitliliğe ve Başkalışa Duyulan Hoşgörü, YD: Yaşamın Değeri, II: İş İlişkileri.

Şekil 2'den de görüldüğü gibi ölçüm modelinde model modifikasyonlarına başvurulmuştur. Yapısal Eşitlik Modeli'nde model modifikasyonları⁷; modifikasyon indekslerinden yararlanılarak gözlenen ve gizil değişkenler arasındaki ilişkiler üzerinden modifikasyonlar yapmaya imkan tanımaktadır (Kansız, 2016: 73). Bu noktada öncelikle uyum iyiliği kriterleri üzerinden modelin veriler ile uyumlu olup olmadığının değerlendirilmesinin yapılması gerekmektedir.

İstatistiksel çalışmalarda modellerin oluşturulması kadar önemli olan diğer bir nokta modellerin istatistiksel anlamlılığının test edilmesidir. İstatistikte bir modelin anlamlı olup olmadığı çeşitli yöntemler aracılığı ile test edilmektedir.

Yapısal Eşitlik Modeli'nde kurulan model ile toplanan verilerin birbirleri ile uyumlu olup olmadığına modelin uyum iyiliği aracılığı ile karar verilmektedir. Diğer bir ifade ile uyum iyiliği, geliştirilmiş olan modelin örneklemden elde edilen veriyi ne düzeyde açıkladığını ortaya koymaktadır. Modelin uyum iyiliğine bakılarak, kabul edilip edilmediğine karar verilmektedir (Sincer, 2017: 236).

Uyum iyiliği endeksleri model açıklanırken kullanılırken, araştırmacılar arasında hangi testlerin kullanılması ve rapor edilmesi konusunda bir görüş birliği yoktur. Ancak kesin olan tüm testlerin hepsini ya da çoğunu kullanmanın doğru bir yaklaşım olmadığıdır. Uyum iyiliğinin yüksek çıkması yukarıdaki aralıklardan da görüldüğü gibi modelin tüm parçalarının iyi uyum sağladığı anlamına gelmemektedir (Ayyıldız & Cengiz, 2006: 77). Literatürde en çok kullanılan uyum iyiliği indeksleri Ki-Kare Uyum İyiliği İndeksi (χ^2), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (GFI), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi

⁷ Yapısal Eşitlik Modeli'nde model modifikasyonları aracılığıyla istenilen uyum iyiliği kriterleri sağlanabilmektedir.

(CFI), Ortalama Hataların Karekökü (RMR) ve Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (RMSEA)'dür.

Aşağıda Tablo 2'de söz konusu Yol Analizi sonucu ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri gösterilmektedir.

Tablo 2: Sosyal Sermaye Ölçeği ve Mali Kurumlara Güven Ölçeği Yol Analizi Uyum İyiliği Katsayıları

Uyum İndeksi	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütleri	Mükemmel Uyum Ölçütleri	Araştırma Modeli
Δ^2_x/sd	$\leq 4-5$	≤ 3	4,638
GFI	0,85-0,89	$\geq 0,90$	0,888
CFI	$\geq 0,90$	$\geq 0,97$	0,902
RMR	0,06-0,08	$\leq 0,05$	0,069
RMSEA	0,06-0,08	$\leq 0,05$	0,054

Tablo 2, uyum iyiliği değerleri açısından herhangi bir uyumsuzluk olmadığını gözler önüne sermektedir.

Aşağıda Tablo 3'de Yol Analizi'nde yukarıda Şekil 1'de yer alan araştırma modelde ileri sürülen mali kurumlara güven ile sosyal sermayeye etkisinin doğrulandığı görülmektedir. Çalışmanın literatüre temel katkısı da bu nokta olup, mali kurumlara güven ile sosyal sermaye arasında 0,812 faktör yükü ile açıklanabilen pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu Yapısal Eşitlik Modeli ile yapılan tüm analizler neticesinde elde edilmiştir.

Tablo 3: Sosyal Sermaye Ölçeği ve Mali Kurumlara Güven Ölçeği Yol Analizi Regresyon Katsayıları

DIŞSAL DEĞİŞKEN	İÇSEL DEĞİŞKEN	STANDARDİZE EDİLMİŞ REGRESYON
Mali Kurumlara Güven	<--- Sosyal Sermaye	0,812

Tablo 3'ten de görüldüğü üzere, sonuç olarak, mali kurumlara güven ve sosyal sermaye ilişkisinin doğrulandığı görülmüş ve "Mali Kurumlara Güven" in "Sosyal Sermaye" yi 0,812 faktör yükü gibi oldukça yüksek bir şekilde etkilediği sonucuna

ulaşmıştır. Bu durum "Mali Kurumlara Güven" deki bir birimlik değişimin veya artışın "Sosyal Sermaye" üzerinde 0,812 birimlik pozitif ve anlamlı bir değişimin veya artışın olacağı yorumuna ulaşmayı sağlamaktadır. Yol Analizi'nde gösterilen tüm ilişkilerin $p < 0,05$ istatistiki düzeyde anlamlı olduğu sonucuna ulaşıldığını da belirtmek gerekmektedir.

Araştırmanın bulgularından yola çıkarak oluşturulan araştırmanın temel hipotez sonuçları aşağıda Tablo 4'de yer almaktadır.

Tablo 4: Temel Hipotezlerin Ret Olma veya Ret Olmama Durumları

HİPOTEZ		RET OLMA/OLMAMA
H0	Mali formel ve enformel kurumlara duyulan güvenin sosyal sermayeye pozitif ve anlamlı bir etkisi yoktur.	Ret
H1	Mali formel ve enformel kurumlara duyulan güvenin sosyal sermayeye pozitif ve anlamlı bir etkisi vardır.	Reddedilemez

Tablo 3 ve Tablo 4 birlikte ele alındığında araştırmamızın sonuçlarına göre;

- Mali kurumlara güvendedeki bir birimlik artış sosyal sermaye üzerinde 0,812 birimlik pozitif ve anlamlı bir artışa yol açacaktır.
- "*Mali formel ve enformel kurumlara duyulan güvenin sosyal sermayeye pozitif ve anlamlı bir etkisi yoktur.*" hipotezi reddedilmiştir.
- "*Mali formel ve enformel kurumlara duyulan güvenin sosyal sermayeye pozitif ve anlamlı bir etkisi vardır.*" hipotezi ret edilmemiştir.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Yeni Kurumsal İktisat Okulu'nun öncüsü North'un "*Oyuncuların davranışlarını belirleyen oyunun kurallarıdır.*" sözünün büyük anlam ve değer taşıdığını önemle belirtmek gerekmektedir. Bir ferdi olduğumuz ailemizde, çalıştığımız işyerinde, ikamet ettiğimiz mahallede, üyesi olduğumuz sivil toplum kuruluşlarında, vatandaşı olduğumuz ülkede vb. kurumların mevcut ve işler halde olmasının ne kadar büyük bir önem arz ettiğini de unutmamak gerekmektedir. Zira kurumların hakim olmadığı her yerde kaos, huzursuzluk, ahlaksızlık, başarısızlık, kalitesizlik, verimsizlik, zarar, savaş vb. hakim olmakta, kuralların ve kurumların hakim olduğu her yerde ise düzen, huzur, ahlak, başarı, kalite, verimlilik, kar, barış vb. hakim olmaktadır. Bütün bu yapılarıdaki oyuncuların (aile bireyleri, iş arkadaşları, komşular, üyeler, vatandaşlar vb.) davranışlarını göz önüne getirildiğinde ve yukarıdaki olumlu ve olumsuz senaryolar düşünüldüğünde North'un bu sözünün taşıdığı büyük anlam ve değer ortaya çıkmaktadır.

İyi bir sosyal düzenin ve bu çerçevede iyi birer ekonomik, siyasi, kültürel vb. düzenlerin tamamının tesisi ve istikrarlı bir şekilde sürdürülebilirliği kurumlara bağlıdır.

Dolayısıyla kurumlar, toplumların medeniyete doğru yolculuklarının da merkezinde yer almaktadır. Kurumları güçlü hale getiren toplumun onlara güveninin tesis edilmesidir. Çünkü, güven, bir toplumun ve toplumdaki tüm kurumların temelini oluşturan bir sosyal sermayedir. Sosyal Sermaye; toplumsal yaşamda ahlak, erdem ve güven gibi olguları, kuralları ve kurumları, sosyal normları, değerleri ve inançları vb. kavramlarla ifade edilen faktörlerin tamamını ifade etmektedir. North, Kurumsal İktisat içerisinde şekillenen Sosyal Sermaye üzerine görüşler beyan etmiştir. Kurumlara güven konusuna vurgu yapan North'a göre kurumların ve kurumlara güvenin varlığı istikrarlı bir yapı için şarttır.

Sosyal sermaye kavramı içerisinde yer alan ve onun bir bileşeni olarak görülen güvenin sosyal sermaye ile ilişkisi, sosyal sermaye tartışmalarının neresinde yer aldığı, ayrıca ona ne kattığı ve ondan ne aldığı ayrıca önem taşıyan konulardandır. Bu noktada Fukuyama'nın bu ilişki üzerine yaptığı vurgu önem arz etmektedir. Fukuyama'ya göre (1996: 26); güven, dürüst ve işbirlikçi davranışlar içinde ortaya çıkan, genel olarak toplumun diğer üyeleri tarafından paylaşılan normlara dayanan bir beklentidir. Sosyal sermaye ise bir toplumda güvenin yaygınlığından kaynaklanan bir hazinedir. Bu nedenle güven sosyal sermaye birikimi açısından önem arz etmektedir. Güvene ilişkin sosyolojik bakış açısı, onun sosyal sermaye ile olan ilişkisini zorunlu kılmaktadır. Bir anlamda sosyal sermaye ve güven kavramı, birbirinden ayrılamaz ve hatta birbirlerinin yerine de kullanılabilen kavramlardır. Sonuç olarak sosyal sermayeyi tanımlarken güven kavramına ve güven ilişkilerine değinmek adeta bir zorunluluktur. Çoğu araştırmacı güveni ayrı bir değişken olarak ve sosyal sermayeden bağımsız olarak incelemeyi daha uygun görürken, bazıları ise güvene sosyal sermaye adını vermekten çekinmemiştir. Bu itibarla güvenin, sosyal sermayeden bağımsız bir biçimde ele alınarak değerlendirilmesine yönelik çalışmalar önem arz etmektedir (Tecim, 2011: 4-40).

Buna göre araştırmanın önemi ve literatüre katkısı, mali kurumlara güvenin, sosyal sermayeden bağımsız bir biçimde ele alınarak değerlendirilmesi ve aynı zamanda sosyal sermayeye etkisinin de değerlendirilmesi noktasında daha iyi anlaşılabilir. Çünkü, ekonomi yalnızca üretim-tüketim dengelerinde gelişen, mal veya para üzerinde işleyen bir sistem değildir (Aydemir, 2011: 140). Mali kurumlara güven, piyasaların etkinliğini sağlayan, ilişkileri ve yatırımları hızlandıran, işlem maliyetlerini düşüren ve genel anlamda sistemi işler hale getiren önemli bir unsurdur. Putnam'ın İtalya'nın güney ve kuzey bölgelerinde yaptığı araştırmalar bu düşüncüyü desteklemektedir. Putnam söz konusu çalışmada İtalya'da duyarlı ve etkin kurumların oluşmasında gerekli şartları inceleyerek sosyal sermayenin rolüne değinmiştir (Putnam, 1993). Son olarak Nooteboom'a göre (2007: 49); mevcut çalışmalardan çıkarılabilecek belki de en önemli ders kurumlara güven ile sosyal sermaye arasında güçlü bir ilişkinin olduğudur. Nitekim OECD'ye göre (2006: 11); güven sosyal sermayenin merkezinde yer alır ve oluşmasında doğrudan bir etkisi vardır.

Bu çalışma ile amaçlanan mali kurumlara güvenin sosyal sermayeye etkisini değerlendirmektir. Çalışmanın Yeni Kurumsal İktisat perspektifinden ele alınması ise bu ilişkiye yeni Kurumsal İktisat'ın öncüsü North'un vurgu yapmasından kaynaklanmaktadır. Son olarak Buchanan'ın esasen araştırmanın önemini de açıklayan

ifadeleri ise şu şekildedir: *"Amerikan toplumuna dair teşhisim, kültürümüzün, ekonomimizin ve yönetim şeklimizin temel çerçevesini oluşturan "sosyal sermaye" nin aşındığı bir dönemde yaşadığımız çıkarımına dayanır... Tüm çabam, bu aşınmanın sorumlusu olan kurumlardaki kusurların ve arızaların tespit edilip ayıklanması yönündedir.* (Buchanan, 1981: 1)"

Araştırmamızın sonuçları mali kurumlara güvenin tesis edilmesinin devlet açısından büyük önem arz ettiğini doğrular niteliktedir. Sadece, devletin en büyük gelir kaynağı olan vergiyi kapsaması açısından dahi mali kurumlar büyük önem arz etmektedir. Örneğin, vatandaşın kamu mali yönetimine, bu sistemin kapsadığı her bir kuruma ve vergi sistemine güven duyması vergiye uyumu kolaylaştırmaktadır. Bu noktada bu güvenin tesisi için dikkate alınması gereken bazı öneriler veya hususlar ise şöyledir:

- Mali kurumlara ilişkinin çerçeve iyi belirlenmelidir. Adil, tutarlı, eşit, öngörülebilirliği yüksek, etkileşimin ve iletişimin yaygınlaştırıldığı, geleceğe yönelik vb. karar alma süreçleri gerekmektedir.
- Mali kurumlarda iyileştirme çalışmaları yapılmalı ve daha katılımcı bir yönetim anlayışı için zemin oluşturulmalıdır.
- Mali saydamlık ve hesap verme sorumluluğu iyi bir kamu mali yönetimi sisteminin olmazsa olmaz şartlarından. Böylece kamu mali yönetimi adeta halka açık bir hal alacak ve böylece vatandaşın devlete güveni artacaktır.
- Vatandaşın mali kurumlara güven duyması için ödedikleri her kuruşun israf edilmeden, yerinde kullanıldığına ve yolsuzluklara konu olmayacağına inanması gerekmektedir.
- Karmaşık, çok sık değişen, adaletsiz, ayrıcalıklı bir vergi sistemi güveni zedeleyeceğinden, toplumun tüm kesiminin anlayabileceği, sürekli değişmeyen, adil ve eşit bir vergi sistemine ihtiyaç duyulmaktadır.
- Kurumların önemine vurgu yapan çalışmalarda da yer verilen Buchanan başta olmak üzere bazı iktisatçılar devletin vergileme yetkisini kötüye kullanabileceği ve demokratik süreç içerisinde politikaların doğal bir sonucu olarak vergi yükünü artırmak zorunda kalacağı görüşünü savunmaktadırlar. Bu nedenle vergi sömürsüne son vermek ve vergilerin ekonomi üzerinde olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırmak için vergilerin anayasal düzeyde sınırlanması gerektiğine inanmaktadırlar. Bu nedenle özellikle kamu ekonomisinin büyümesinin önüne geçilmesi ve devletin vergileme yetkisini kötüye kullanmasının engellenmesi için anayasalarda bazı mali ve parasal kuralların yer alması gerekmektedir.
- Mali kurumlara güveni tesis edecek en önemli durumların başında yolsuzlukların, kayıt dışı ekonominin ve vergi kayıp-kaçaklarının engellenmesi gelmektedir. Bu noktada kamu mali yönetiminde e-devlet uygulamalarının yaygınlaştırılması suretiyle şeffaflık anlayışının hakim kılınması gerekmektedir.
- İyi bir piyasa ekonomisinin oluşması, kurumsallaşması, etkinliği ve piyasalara güvenin tesisi için, tam rekabet, istikrar, piyasaya giriş-çıkış serbestliği, mülkiyet

haklarının ve sözleşme özgürlüğünün korunması ve öngörülebilirliğin sağlanması gerekmektedir.

- Mali kurumlara güvenin tesisi için olmazsa olmaz ilkelere birisi de kamu mali yönetiminde etik değerlerin yerleşmiş olmasıdır. Yani, yozlaşmalardan arındırılmış bir devlet ve mali kurumların olmasıdır. Dolayısıyla kamu mali yönetiminde belirli bir menfaat ve özel çıkar sağlama gayesiyle kurallar, kurumlar, ahlaki ve toplumsal normlar vb. sosyal sermayenin her biri değerini ihlal edici davranışların (rüşvet, zimmet, kayırmacılık, rant kollama vb.) önüne geçilmesi gerekmektedir.
- Mali kurumlara güvenin tesisi için toplam kalite yönetiminin tesis edilmesi gerekmektedir. Organizasyonların, sistemlerin ve hatta insanın kalitesine önem verilmelidir. Bu noktada en önemli olan ise liyakatli kişilerin işe yerleştirilmesinden geçmektedir. Ehil kişilerin devletin en temel kurumlarından olan mali kurumlarda istihdam edilmesi, dolayısıyla da meritokratik mali kurumların varlığı gerekmektedir. Liyakat özünde etik, ahlak ve erdem gibi değerleri barındırdığından; bu noktada çalışmada değinilen North'un enformel kurumlar için yaptığı "formel kurumların ruhu" tanımlamasının ne kadar önemli olduğu bir kez daha görülmektedir. Çünkü mali formel kurumlara güveni sağlamak bir yana, onlara bir anlam veya değer katan şey etik, ahlak, erdem vb. enformel kurumlardır.
- Mali kurumlara güven duyulmasında; mali kamu kurumlarının yapısı, işlevleri ve işleyişinin yanı sıra sunulacak kamu hizmetlerinin halkın beklenti ve gereksinimlerine uygunluğu son derece önem arz etmektedir.

Son olarak, yapılan literatür taramasında, ülkemiz için son derece önemli olan kurumlara ve özellikle de mali kurumlara güven ve sosyal sermaye ilişkisinin yeterince konu edilmediği görülmüştür. Nitekim gerek Kurumsal İktisat gerekse de Sosyal Sermaye yaklaşımının Türkiye'de yeterince önemsenmemekle birlikte ele alınmasının tarihi henüz çok yenidir. Öte yandan uygulamalı literatür bölümünde görüldüğü üzere Türkiye açısından sosyal sermaye düzeyinin ve kurumlara güven düzeyinin ampirik olarak tespit edildiği alan araştırması sayısı da oldukça azdır. Sosyal sermaye düzeyinin ve mali kurumlara güven düzeyinin ampirik olarak tespit edildiği alan araştırmasına ise rastlanılmamıştır. Bu nedenle çalışmanın öncelikli amaçlarından biri mali kurumlara olan güvenin sosyal sermaye düzeyi için ne kadar önemli olduğuna dikkat çekmek ve hem Kurumsal İktisat hem de Sosyal Sermaye yazınına katkı sağlamaktır.

KAYNAKLAR

AKTAN, C. C., (2000), *Politik İktisat*, İzmir: Anadolu Matbaacılık.

AKTAN, C. C. ve YAY, S., (2018), Nobel Ekonomi Ödülü Sahibi Douglass C. North'un İktisat Bilimine Katkıları: Yeni İktisat Tarihi ve Kurumsal İktisat, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 10 (2): 62-82.

AKTAN, C. C. ve YAY, S., (2019), **Kurumsal Sosyal Sermaye**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

AYDEMİR, M. A., (2011), **Toplumsal İlişkilerin Sosyal Sermaye Değeri : Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Üzerine Bir Araştırma**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AYYILDIZ, H. ve CENGİZ, E., (2006), Pazarlama Modellerinin Testinde Kullanılabilecek Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 11 (1): 63-84.

BUCHANAN, J. M., (1981), **Moral Community, Moral Order, or Moral Anarchy**, Colorado College: Colorado Springs.

CAN AKTAN WEB, (2018), **Kurallar ve Kurumlar Üzerine...**, http://www.canaktan.net/canaktan_personal/aktan-seyyah/hayat_hakikat/kurallar.html, (11.09.2018).

DEMİR, Ö., (1996), **Kurumcu İktisat**, Ankara: Vadi Yayınları.

DEMİR, Ö., (2012), Kurumcu İktisat ve Tarihçi Okul, içinde: B. Erdem & H. İslatince (ed.), **İktisadi Düşünceler Tarihi**, T. C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 2617: 121-141.

FERRARI, M. Z., (2012), **Social Capital, Trust and Legal Institutions**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İtalya: Milan Üniversitesi.

FUKUYAMA, F. Y., (1996), **Trust: Social Virtues and the Creation of Prosperity**, New York: Simon & Schuster.

FUKUYAMA, F. Y., (2002), Social Capital and Development: The Coming Agenda, **SAIS Review**, 22 (1), 23-37.

GAY, L. R., (1987), **Educational Research Compentencies for Analysis and Application**, New York: Macmillan Publishing Company.

GÜRBÜZ, R., (2018), **Türkiye'nin İdari Yapısı ve Kamu Görevlileri**, Ankara: Kuram Kitap.

HÖGBERG, A., (2009), **Formal and Informal Institutions in Asia: A Survey of Asian Corporate Governance**, <http://www.divaportal.org/smash/get/diva2:279299/FULLTEXT01.pdf>, (18.09.2018).

HÖL, Ş., TUTAR, K. ve KANDEMİR, H., (2017), Yaşam Stillerinin Girişimcilik Üzerine Yordama Etkisi: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Çocuk Gelişimi Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, **Kesit Akademi Dergisi**, 3 (11): 536-549.

KANDEMİR, H., (2015), **Çevre Etkenlerinin Kurumsal Stratejilere Etkisi: Büyük Ölçekli İnşaat Firmaları Üzerinde Bir Araştırma**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KANSIZ, E. İ., (2016), **İstanbul'daki Alışveriş Merkezleri Bazında Tüketici Davranış Modellerinin Açıklayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi ile Değerlendirilmesi**,

(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KURAN, T., (2018), **Yollar Ayrılırken - Ortadoğu'nun Geri Kalma Sürecinde İslam Hukukunun Rolü**, (Çev: N. Elhüseyni), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

MERİÇ, M., (2007), **Türkiye'nin Mali Yapısı**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

MEYDAN, C. H. ve ŞEŞEN, H., (2015), **Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

NOOTEBOOM, B., (2007), Social Capital, Institutions and Trust, **Review of Social Economy**, 65: (1): 29-53.

NORTH, D. C., (1990), Institutions and a Transaction-cost Theory of Exchange, içinde: J. Alt & K. Shepsle (ed.), **Perspectives on Positive Political Economy**, Cambridge: Cambridge University Press., 182-194.

NORTH, D. C., (1991), Institutions, **Journal of Economic Perspectives**, 5 (1): 97-112.

NORTH, D. C., (1997), **The Contribution of the New Institutional Economics to an Understanding of the Transition Problem**, Helsinki WIDER Annual Lecture 1. UNU World Institute for Development Economics Research, 1-19.

North D. C., (1997a), The Process of Economic Change, **UNU World Institute for Development Economics Research (UNU/WIDER) Discussion Paper**, 128.

NORTH, D. C., (2005), **Understanding the Process of Economic Change**, Princeton: Princeton University Press.

NORTH, D. C., (2010), **Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans**, (Çev: G. Ç. Güven), İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

OECD, (2006), **İşletme Kümelenmeleri - Orta ve Doğu Avrupa'daki İşletmelerin Desteklenmesi**, (Çev: M. H. Çolakoğlu, C. Özelli Gazel, G. Turgut, D. Demirez & Ç. Arslan), Ankara: TOBB Yayınları.

ONYX, J., ve BULLEN, P., (2000), Measuring Social Capital in Five Communities, **The Journal of Applied Behavioral Science**, 36 (1): 23-42.

ÖZTÜRK, N., (2013), **Kamu Mali Yönetimi: Mali Kurumlar**, Bursa: Ekin Yayınevi.

ÖZTÜRK, N., (2017), **Mali Yönetim**, Bursa: Ekin Yayınevi.

PAVARINA, P. R. D. J. P. CELLA, D., (2015), **Formal and Informal Institutions and the Economic Development in Latin America**, *European Regional Science Association Papers*, Ers15p209.

POEL, P. E., (2005), **Informal Institutions, Transaction Costs and Trust: A Case Study on Housing Construction by Migrants in Ashanti-Mampong, Ghana**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hollanda: Amsterdam Üniversitesi.

PUTNAM, R. D., (1993), **Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy**, Princeton: Princeton University Press.

RAISER, M., (1997), **Informal Institutions, Social Capital and Economic Transition: Reflections on a Neglected Dimension**, *European Bank for Reconstruction and Development Working Paper*.

SİNCER, E., (2017), **Din İnancı ve Dindarlık Düzeyinin Girişimcilik Düzeyine Etkisi: Hatay Örnekleme Üzerinden Değerlendirme**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SOYSA, I. D. & JUTTING, J., (2007), Informal Institutions and Development: How They Matter and What Makes Them Change, içinde: J. Jutting, D. Drechsler, S. Bartsch & I. D. Soysa (ed.), **Informel Institutions: How Social Norms Help Hinder Development**, OECD: The Development Centre of OECD, 29-43.

TECİM, E., (2011), **Sosyal Güven Oluşumunda Dinin Etkisi**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ZWAAN, A., (2015), **Formal Versus Informal Institutions**, <http://www.davidehrhardt.com/blog-institutions-in-time/2015/10/16/formal-versusinformal-institutions>, (11.09.2018).